วารสารครุศาสตร์
ปีที่ 44 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม-กันยายน) หน้า 341-355

การวิเคราะห์วาทกรรมว่าด้วยการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของไทย

Discourse Analysis of Civic Education in Thailand

เอกภูมิ เจียมวิทยานุกูล

บทคัดย่อ

บทความนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) โดยใช้แนวคิดจากนักสังคมวิทยาหลังสมัยใหม่ คือ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) เป็นฐานสำคัญในการวิเคราะห์เพื่อเปิดเผยให้เห็นถึงการช่วงชิงการนำของวาทกรรมหลัก (dominant discourse) ที่ครอบงำการเมืองการปกครองของทั้งโลก คือ วาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งวาทกรรมภายใต้อุดมการณ์นี้ ได้แก่ วาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองวาทกรรมชุดนี้ได้สร้างความรู้และความจริงให้กับสังคมไทย โดยการเก็บกด/ปิดกั้นอุดมการณ์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ รวมถึงอุดมการณ์ทางการเมืองอื่นๆ เช่น คอมมิวนิสต์ ไม่ให้มีบทบาทในสังคม โดยผ่านระบบการศึกษา ซึ่งถือเป็นภาคปฏิบัติการของวาทกรรม (discourse practices) โดยสะท้อนผ่านกฎหมายแม่บททางการศึกษาตั้งแต่แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 จนถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

คำสำคัญ: มิเชล ฟูโกต์/วาทกรรม/การวิเคราะห์วาทกรรม/การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง/หน้าที่พลเมือง

Abstract

This article has been analyzed by the discourse analysis approach by postmodernist, Michel Foucault is a baseline analysis to reveal the dominant discourse that dominated political discourse of the world is Democracy and sub-discourse is Civic Education. This discourse has revealed the knowledge and the truth to Thai society by suppressing or blocking ideological absolutism and political ideologies such as Communism not to take a role in society through education system. This is a discourse practices by reflecting the legislative plans of education since 2475 B.E. to The National Education Act of 2542 B.E.

KEYWORDS: MICHEL FOUCAULT/DISCOURSE/DISCOURSE ANALYSIS/CIVIC EDUCATION/CIVIL RESPONSIBILITY

บทนำ

การเข้าสู่สังคมยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ทำให้สังคมเปลี่ยนรูปโฉมไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ในยุคนี้ถือเป็นยุคของการผลิตนวัตกรรมทางความรู้และข่าวสาร การแบ่งชนชั้นทางสังคมไม่มีความชัดเจนเหมือนดังสมัยอดีต เพราะเป็นการแบ่งชนชั้นตามพฤติกรรมการบริโภค ซึ่งเป็นการบริโภคภาพหรือสัญญะมากกว่าจะเป็นการแบ่งชนชั้นตามวิถีการผลิต นอกจากนี้ยังเป็นการเปลี่ยนรูปแบบของอำนาจไปเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในลักษณะที่ไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างบทบาทในแต่ละบริบทสังคม และความสำคัญของอำนาจในยุคหลังสมัยใหม่ดำรงอยู่ได้โดยอาศัยการผลิตจากวาทกรรม (discourse) ซึ่งนักทฤษฎีหลังสมัยใหม่ที่มีบทบาทอย่างมากต่อการเสนอแนวคิดเรื่องวาทกรรม คือ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)

ฟูโกต์เห็นว่าความรู้เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับอำนาจ ความรู้ทำให้เกิดอำนาจ ความรู้ถูกกำหนดขึ้นโดยระบบความรู้ (épistémé) ของแต่ละยุคสมัย ซึ่งฟูโกต์กล่าวถึงคำนี้ครั้งแรกในหนังสือชื่อ The Order of Things (O'Farrell, 2010) และระบบความรู้ทำให้เกิดวาทกรรม (discourse) ในสังคม วาทกรรมจึงเป็นการอธิบายหรือมองความจริงตามระบบคิดของผู้ที่อยู่ในวาทกรรมนั้น

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2554: 19-25) ได้ประมวลความหมายของคำว่า "วาทกรรม" จากการงานเขียนของฟูโกต์ว่า ระบบและกระบวนการในการสร้าง / ผลิต (Constitute) เอกลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนี้วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (valorize) กลายสภาพเป็นสิ่งที่เรียกว่าวาทกรรมหลัก (dominant discourse) ซึ่งวาทกรรมจะทำหน้าที่เก็บกด / ปิดกั้น ไม่ให้เอกลักษณ์และความหมายของบางอย่างเกิดขึ้น (Subjugate) หรือไม่ก็ทำให้เอกลักษณ์และความหมายบางสิ่งที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมเลื่อนหายไปได้พร้อมๆ กันด้วย (displace) นอกจากนี้ฟูโกต์ยังมองว่าวาทกรรมเป็นมากกว่าเรื่องของภาษาคำพูดหรือการตีความ แต่เป็นเรื่องของอำนาจและความรุนแรงที่แสดงออกมาในรูปของภาคปฏิบัติการของวาทกรรม (discourse practices) ในสังคม

จากแนวคิดเรื่องวาทกรรมนำมาสู่การวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) ซึ่งโดยสาระสำคัญ คือ การพยายามศึกษาและสืบค้นถึงกระบวนการ ขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์และรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ในการสร้างเอกลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งที่ห่อหุ้มเราอยู่ในสังคมในรูปของวาทกรรม และภาคปฏิบัติของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้นๆ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนำ (hegemony) ในการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องนั้นๆ อย่างไรบ้าง มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน สถานที่ เหตุการณ์อะไรบ้าง และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้าง รวมตลอดถึงการเก็บกด / ปิดกั้น สิ่งเหล่านี้ของวาทกรรมมีอย่างไร ดังนั้นมนุษย์หรือผู้พูดจึงเป็นเพียงร่างทรงหรือผู้ที่กระทำตาม / ตอกย้ำ / ผลิตซ้ำ กฎเกณฑ์ของสิ่งที่พูด มากกว่าคิดค้นสร้างสรรค์ระบบ / กฎเกณฑ์ใหม่ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554: 28)

การนำแนวคิดเรื่องวาทกรรมมาใช้ในการศึกษา ถือเป็นการนำกระบวนทัศน์ยุคหลังสมัยนิยมมาตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ ซึ่งกระบวนทัศน์นี้มีความสัมพันธ์ต่อศาสตร์ด้านพื้นฐานการศึกษา (foundations of education) (ออมสิน จตุพร และ อมรรัตน์ วัฒนาธร, 2557: 173-174) ดังนั้น การนำวาทกรรมมาศึกษาเรื่อง “การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง” (civic education) จำเป็นต้องทำความเข้าใจในกระบวนการการวิเคราะห์วาทกรรม ซึ่งจะทำให้เห็นถึงการช่วงชิงการนำเพื่อเป็นวาทกรรมหลัก โดยบทความนี้จะเน้นการวิเคราะห์ใน 3 ประเด็น คือ อุดมการณ์ที่กำกับวาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง และการจัดระเบียบของสรรพสิ่งเพื่อสร้างอัตลักษณ์ภายใต้กระบวนการของวาทกรรม

วาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในบริบทสังคมไทย

การจะทำความเข้าใจวาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง จำเป็นต้องทำความเข้าใจวาทกรรมหลักของวาทกรรมชุดนี้ ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ว่าวาทกรรมที่ครอบงำการเมืองการปกครองของทั้งโลก คือ วาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตย (democracy)

ประชาธิปไตยเป็นอุดมการณ์การเมืองการปกครองที่มีความสำคัญและครอบงำสังคมโลกมาเนิ่นนาน โดยเฉพาะกลุ่มนักปรัชญาเมธีที่เรียกว่า กลุ่มทฤษฎีสัญญาประชาคม อันประกอบด้วย จอห์น ล็อค (John Locke) และโธมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) ซึ่งเชื่อว่าสังคมและอำนาจของผู้ปกครองเกิดขึ้นจากการทำพันธะสัญญาต่อกันและกันของผู้ปกครองและประชาชนในสังคม มิได้มาจากพระผู้เป็นเจ้า นอกจากนี้การกำเนิดนักปรัชญายุคภูมิธรรม อย่างมองเตสกิเออ (Montesquieu) วอลแตร์ (Voltaire) และฌอง ฌัค รุสโซ (Jean Jacques Rousseau) ยังเป็นการตอกย้ำว่ามนุษย์มีเหตุผลและมีธรรมชาติดีย่อมแสวงหาสถาบันทางการเมืองที่ดีมีประสิทธิภาพเป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม (ธิติมา พิทักษ์ไพรวัน และ สุวิมล รุ่งเจริญ, 2548: 88-92) ซึ่งแนวคิดของนักปรัชญาเหล่านี้มีผลต่อการล้มล้างระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และถูกแทนที่ด้วยการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยปรากฏเป็นการปฏิวัติอังกฤษ ใน ค.ศ. 1688 ซึ่งเป็นการปฏิวัติโค่นล้มราชบัลลังก์ของสมเด็จพระเจ้าเจมส์ที่ 2 (Jame II) หลังจากนั้นมีการเชิญพระเจ้าวิลเลียมกับแมรี่ (William & Mary of Orange) มาปกครองอังกฤษและมีการให้ลงนามในกฎหมาย Bill of Rights ถือเป็นการสิ้นสุดการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การปฏิวัติสหรัฐอเมริกา ใน ค.ศ. 1776 ซึ่งเป็นการทำสงครามเพื่ออิสรภาพของชาวอเมริกันต่ออังกฤษ โดยมีฉนวนเหตุการณ์มาจากการที่อังกฤษออกกฎหมายเก็บภาษีตามใจชอบ และการปฏิวัติฝรั่งเศส ใน ค.ศ. 1789 ซึ่งเป็นการโค่นล้มพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 โดยมีฉนวนสำคัญจากการที่ฝูงชนเดินขบวนไปทำลายคุกปาสตีย์ (Bastille) (คณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์, 2550: 207-221) ซึ่งวาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตยได้กดทับ/ซ่อนเร้น/ปิดกั้นแนวทางการปกครองแบบอื่นๆ และกลายเป็นวาทกรรมหลักตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา

ความเป็นวาทกรรม (discursivity) จะต้องมีภาคปฏิบัติการของวาทกรรม (discursive

practices) เกิดควบคู่กันไปเสมอ โดยภาคปฏิบัติของวาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตยอยู่รายล้อมทั่วไปในสังคม เช่น องค์กร / สถาบัน / ศูนย์ / หน่วยงานต่างๆที่ศึกษาวิจัยและพัฒนาประชาธิปไตย รวมถึงการเรียนการสอนเกี่ยวกับประชาธิปไตยตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ซึ่งจะเป็นที่มาของวาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง สิ่งเหล่านี้ล้วนชี้ให้เห็นว่ากระบวนการทางวาทกรรมภายใต้อุดมการณ์ประชาธิปไตยได้สร้างความจริงขึ้นมาชุดหนึ่ง (Regime of truth) และส่งผลให้สังคมเกิดการยอมรับในวาทกรรมชุดนั้นจนกลายเป็นวาทกรรมหลักของสังคม

อุดมการณ์ที่กำกับวาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

ประเทศไทยได้รับกระแสการพัฒนาจากโลกตะวันตกในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เป็นต้น รวมถึงการพัฒนาด้านการเมือง ซึ่งหนีไม่พ้นวาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตย วาทกรรมชุดนี้ถูกทำให้เป็นเรื่องปกติธรรมดา (naturalize) มีการให้ความหมาย (meaning) และสร้างคุณค่า (values) จนกลายเป็นสามัญสำนึก (commonsense) ของสังคมโดยรวม คือ การให้การศึกษาทั้งในระบบ (formal education) นอกระบบ (non-formal education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (informal education) ซึ่งการศึกษามีความสำคัญในการผลิตซ้ำ (reproduction) ต่ออุดมการณ์ประชาธิปไตย ทำให้อุดมการณ์นี้ยังคงได้รับความนิยมและไม่มีวาทกรรมชุดใดสามารถช่วงชิงการนำได้ในสังคมไทย

ปัจจัยที่สำคัญมากประการหนึ่งในการผลิตซ้ำของวาทกรรมชุดนี้ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของไบรอส แมสเซียลาส (Byron Massialas) ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อการเมือง โดยกระบวนการขัดเกลาทางการเมือง (political education) ในโรงเรียนจะช่วยดำรงไว้ซึ่งระบบการเมืองของประเทศให้ยังคงดำรงอยู่ต่อไป นอกจากนี้งานวิจัยของกาเบรียล อัลมอนด์ (Gabriel Almond) และซิดนีย์ เวอร์บา (Sidney Verba) ยังสะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาในโรงเรียนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความรู้และการมีส่วนร่วมทางการเมือง (ชนิตา รักษ์พลเมือง, 2527: 171-173) และในช่วงทศวรรษที่ 1990 ยังเกิดการพัฒนาและส่งเสริมโปรแกรมการศึกษาในระบบโรงเรียน โดยการพัฒนาเครือข่ายนานาชาติและนักการศึกษาด้านพลเมือง ความร่วมมือในลักษณะนี้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวทางการศึกษาเพื่อประชาธิปไตยและพลเมืองศึกษา (education for democracy of civic education) ซึ่งในช่วงหนึ่งมีการใช้สองคำนี้สลับกันในบทความทางวิชาการต่างๆ (จรูญศรี มาดิลกโกวิท และคณะ, 2550: 46)

ดังนั้นอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ถูกผลิตซ้ำและตอกย้ำจากสังคมโลกได้เผยแพร่เข้าสู่สังคมไทยมากว่า 80 ปี วาทกรรมชุดนี้จึงกลายเป็นวาทกรรมหลักที่วาทกรรมชุดอื่นไม่สามารถเข้ามาแย่งพื้นที่ในสังคม ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นปัจเจกชน สังคม ชุมชน ตลอดจนประเทศ ล้วนเห็นว่าอุดมการณ์ประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาในสังคมไทย จึงมีการกำหนดทิศทางในการพัฒนาประชาธิปไตย โดยเฉพาะด้านการศึกษา จนกลายเป็นการสร้างสนามของวาทกรรม (discursive field) ที่ทำให้คนในสังคมไม่สามารถหลุดพ้นจากพันธนาการ

ของอุดมการณ์ประชาธิปไตยได้ และวาทกรรมชุดหนึ่งภายใต้อุดมการณ์นี้ที่สำคัญ คือ วาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

ภาคปฏิบัติการของวาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตยใน พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้พยายามที่จะทำให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงตามหลัก 6 ประการที่คณะราษฎรได้เคยประกาศไว้ ซึ่งแน่นอนว่าอุดมการณ์ประชาธิปไตย ย่อมกลายเป็นวาทกรรมหลักที่สร้างความรู้และความจริงให้กับสังคมไทย โดยเก็บกด/ปิดกั้นอุดมการณ์สมบูรณาญาสิทธิราชย์ รวมถึงอุดมการณ์ทางการเมืองอื่นๆ เช่น คอมมิวนิสต์ ไม่ให้มีบทบาทในสังคม ซึ่งแม้ว่าอุดมการณ์สมบูรณาญาสิทธิราชย์จะเริ่มสั่นคลอนตั้งแต่ทศวรรษ 2460 โดยนักหนังสือพิมพ์หัวก้าวหน้า (คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2557: 153) แต่ก็มาสัมฤทธิ์ผลเมื่อคณะราษฎรทำการปฏิวัติใน พ.ศ. 2475 โดยมีการประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 ซึ่งอ้างอุดมการณ์ประชาธิปไตยว่าเหมาะสมต่อการปกครองประเทศ ในขณะที่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบที่ดูหมิ่นประชาชน ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำและเกิดความฝืดเคืองในการทำมาหากิน ดังประโยคที่กล่าวว่า (สถาบันปรีดี พนมยงค์, 2558)

"...คณะราษฎรเห็นว่าการที่จะแก้ความชั่วร้ายนี้ได้ก็โดยที่จะต้องจัดการปกครองโดยมีสภา จะได้ช่วยกันปรึกษาหารือหลายๆ ความคิดดีกว่าความคิดเดียว ส่วนผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น คณะราษฎรไม่ประสงค์ทำการแย่งชิงราชสมบัติ ฉะนั้น จึงได้อัญเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมาย ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ...และก็เป็นการจำเป็นที่ประเทศจะต้องมีการปกครองแบบอย่างประชาธิปไตย กล่าวคือ ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกตั้งขึ้น อยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา ตามวิธีนี้ราษฎรพึงหวังเถิดว่าราษฎรจะได้รับความบำรุงอย่างดีที่สุด ทุกๆ คนจะมีงานทำ เพราะประเทศของเราเป็นประเทศที่อุดมอยู่แล้วตามสภาพ..."

ในขณะที่อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ถูกปิดกั้นในสังคมไทยตั้งแต่เหตุการณ์เค้าโครงเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) หรือที่เรียกว่า "สมุดปกเหลือง" โดยนายปรีดีมีข้อเสนอหลักชักชวนให้นำที่ดินทั้งหมดกลับมาเป็นของชาติโดยความสมัครใจ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ "สมุดปกขาว" ตอบโต้เค้าโครงเศรษฐกิจของนายปรีดีและเป็นเหตุให้พระยามโนปกรณ์นิติธาดาตัดสินใจยุบสภา ดังความว่า (คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2557: 167-168)

"อันเดียวอย่างแน่นอนกับที่ประเทศรัสเซียใช้กันอยู่ สตาลินจะเอาอย่างหลวงประดิษฐ์ฯ หรือหลวงประดิษฐ์ฯ จะเอาอย่างสตาลิน ตอบไม่ได้"

"เค้าโครงเศรษฐกิจนั้นไปในทางอันมีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์...เป็นตรงข้ามแก่ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวสยาม"

ซึ่งการอ้างถึงความล้าหลังและความชั่วร้ายของอุดมการณ์ดังกล่าว ซึ่งฟูโกต์เรียกลักษณะนี้ว่าการสร้างความเป็นอื่น (others) ในสังคม (พนารัช ปรีดาภรณ์ และนเรศน์ วงศ์สุวรรณ, 2552: 226)

วาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตยใช้การสร้างสัญญะ (sign) โดยกำหนดให้อุดมการณ์นี้เป็นการปกครองที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุดในสังคม โดยผ่านระบบการศึกษา ซึ่งถือเป็นภาคปฏิบัติการของวาทกรรมที่สะท้อนผ่านกฎหมายแม่บททางการศึกษาตั้งแต่แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 จนถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งในกฎหมายแม่บททางการศึกษามีการผลิตซ้ำอุดมการณ์ประชาธิปไตย เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ครู บุคลากรทางการศึกษารวมถึงนักเรียนทุกคน ยอมรับอุดมการณ์ประชาธิปไตยว่าเป็นอุดมการณ์ที่พึงประสงค์ในสังคมไทย หากผู้ใดประพฤติพ้นไปจากอุดมการณ์ดังกล่าวก็จะถือว่าเป็นพลเมืองที่ไม่ดี ดังปรากฏในตารางดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545: 69-129)

กฎหมายแม่บททางการศึกษา	**ข้อ/มาตรา**	**ความมุ่งหมาย**
แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475	ข้อ 1	ความมุ่งหมายแห่งการศึกษาของชาติ คือ *ให้พลเมืองทุกคนไม่เลือกเพศ ชาติ ศาสนา ได้รับการศึกษาพอเหมาะแก่อัตภาพของตนๆ* คือ พอสมควรแก่ภูมิปัญญาและทุนทรัพย์เพื่อทุกคนได้ประโยชน์แก่บ้านเมืองในทางอาชีพซึ่งตนเกิดมาสำหรับกระทำ
แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479	ข้อ 1	รัฐมีความมุ่งหมายที่จะให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาเพื่อจะได้ทำหน้าที่*พลเมืองตามระบอบรัฐธรรมนูญ*ได้โดยเต็มที่ และเพื่อทุกคนจะได้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ และตนเองตามหน้าที่
แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503	ข้อ 1	รัฐมีความมุ่งหมายให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาตามควรแก่เอกัตภาพเพื่อ*เป็นพลเมืองดี* มีศีลธรรม และวัฒนธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ มีสุขภาพสมบูรณ์ มี*จิตใจเป็นประชาธิปไตย* มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพและทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ
แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520	ข้อ 1	ให้มีความ*เคารพในสิทธิและหน้าที่ของตนเองและของผู้อื่น มีระเบียบวินัย มีความเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย* ศาสนา และหลักธรรม
	ข้อ 2	ให้มีความเข้าใจและกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมใน*การปกครองระบอบประเทศตามวิถีทางประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข* ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

กฎหมายแม่บททางการศึกษา	ข้อ / มาตรา	ความมุ่งหมาย
แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535	ข้อ 4	ด้านสังคม บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีพฤติกรรมทางสังคมที่ดีงาม ทั้งในการทำงานและการอยู่ร่วมกันในครอบครัว องค์กร และสังคม รู้จักการช่วยเหลือเกื้อกูลประโยชน์แก่กันและกันโดยไม่เห็นแก่ตัว มีความสามารถและทักษะในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น สามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม รวมทั้งสามารถใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อการติดต่อสื่อสารกับนานาประเทศได้ สามารถธำรงรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ดีงามของไทย *ตระหนักและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงมีต่อผู้อื่น ต่อสังคม และต่อมวลมนุษยชาติ* มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้มีสันติสุข *รู้จักและเคารพในสิทธิและเสรีภาพของตนเอง และผู้อื่นตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข* รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี ตลอดจนร่วมส่งเสริมบทบาทของประเทศในประชาคมโลกในทางที่เหมาะสม
พระราชบัญญัติการศึกษา *แห่งชาติ พ.ศ. 2542*	มาตรา 7	ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่ง*ปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์* มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

จะเห็นได้ว่าวาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตยมีอิทธิพลในการผลิตความเชื่อให้กับสังคม และสร้างแบบแผนในการกำหนดความมุ่งหมายทางการศึกษาของไทยให้ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ส่วนใดในสังคมให้ตระหนักถึงความสำคัญของอุดมการณ์ชุดนี้

การประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เป็นภาคปฏิบัติของวาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่มีความสำคัญมากต่อสังคม เพราะการศึกษาจะเป็นตัวผลิตซ้ำและเป็นการตอกย้ำอำนาจความรู้ของวาทกรรมชุดนี้ ซึ่งในหลักสูตรฯ ได้กำหนดวิสัยทัศน์ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2551ข: 4)

"หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มี *จิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข* มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ"

ซึ่งรายวิชาที่มีความสำคัญต่อการตอกย้ำวาทกรรมชุดนี้ คือ วิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยหลักสูตรฯ กำหนดให้มีการสอนเรื่องหน้าที่พลเมืองในทุกระดับชั้นตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งรายละเอียดเนื้อหาอยู่ในสาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ซึ่งมีการกำหนดรายละเอียดไว้ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2551ก: 1)

"ระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน *การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญการเป็นพลเมืองดี* ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ *ปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก"*

และได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ 2 ข้อ คือ

"มาตรฐาน ส 2.1 *เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี* มีค่านิยมที่ดีงามและธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน *ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข"*

นอกจากการศึกษาในระบบแล้ว การศึกษานอกระบบก็ถือได้ว่ามีความสำคัญและช่วยตอกย้ำภาคปฏิบัติของวาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี ซึ่งหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ได้กำหนดให้สาระที่ 5 การพัฒนาสังคม เป็นหนึ่งในรายวิชาบังคับระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยรายละเอียดของวิชามีดังนี้ (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ, 2555: 1)

"สาระการพัฒนาสังคม เป็นสาระเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ *การเมืองการปกครอง* ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี *หน้าที่พลเมือง* และการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม"

และได้การกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ในข้อ 5.3 คือ

"มาตรฐานที่ 5.3 *ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย* มีจิตสาธารณะ เพื่อความสงบสุขของสังคม"

ภายหลังจากการรัฐประหารวันที่22พฤษภาคม พ.ศ. 2557 คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) ได้กำหนดค่านิยม 12 ประการขึ้นเพื่อสร้างคนไทยที่เข้มแข็งนำไปสู่การสร้างสรรค์ประเทศไทยให้เข้มแข็ง ประกอบด้วย (รัฐบาลไทย, 2557)

1) มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันหลักของชาติในปัจจุบัน

2) ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม

3) กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์

4) ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทางตรงและทางอ้อม

5) รักษาวัฒนธรรมไทย ประเพณีไทยอันงดงาม

6) มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน

7) เข้าใจ เรียนรู้ การเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง

8) มีระเบียบวินัยเคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักเคารพผู้ใหญ่

9) มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติ ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

10) รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้ ถ้าเหลือก็แจกจ่ายจำหน่าย และขยายกิจการเมื่อมีความพร้อมโดยมีภูมิคุ้มกันที่ดี

11) มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ หรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา

12) คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและต่อชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง

ซึ่งค่านิยมทั้ง 12 ประการนอกจากจะเป็นการตอกย้ำวาทกรรมเรื่องพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นวาทกรรมหลักอีกชุดในสังคมไทยแล้ว ยังเป็นการสร้างสนามของวาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากวาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตยให้เกิดความสัมพันธ์ในสังคม จนประชาชนไม่สามารถหลุดพ้นจากพันธนาการภายใต้อุดมการณ์ชุดนี้

ภาคปฏิบัติการที่สำคัญของวาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง คือ การที่กระทรวงศึกษาธิการได้นำแนวคิดค่านิยม 12 ประการไปพัฒนาและปรับปรุงจนกลายเป็นหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมือง ซึ่งเป็นการบังคับเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยกำหนดให้ระดับประถมศึกษาเรียน 240 ชั่วโมง/6 ปี รวม 6 รายวิชา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เรียน 120 ชั่วโมง/3 ปี รวม 6 รายวิชา และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

เรียน 80 ชั่วโมง / 3 ปี รวม 4 รายวิชา เพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติโดยมีเป้าหมายสำคัญ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2557: 1)

"เพื่อให้คนรุ่นใหม่เกิดกระบวนการคิดอย่างมีระบบ และแก้ปัญหาอย่างเป็นเหตุเป็นผล รวมทั้งการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม การสร้างระเบียบวินัย การมีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม การยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และความภาคภูมิใจในการเป็นคนไทย ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาและยกระดับคุณภาพของสังคมไทยในอนาคต แนวคิดดังกล่าวคือ *การพัฒนาความเป็นพลเมืองไทย และพลเมืองโลกในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข* ซึ่งเป็นวิสัยทัศน์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 นอกจากนี้ ในการจัดการศึกษาของโลก มีแนวโน้มเกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติด้านเนื้อหาและการเรียนรู้ เช่น การส่งเสริมการพัฒนาด้านทักษะ การรู้เท่าทัน ทักษะชีวิต (life skills) การบูรณาการในลักษณะสหวิทยาการ *รวมทั้งมีการเน้นวิชาการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (citizenship education)"*

ในรายวิชาดังกล่าวได้กำหนดจุดเน้นไว้ 5 ประเด็น ซึ่งวาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองภายใต้อุดมการณ์ประชาธิปไตยได้ทำการเก็บกด/ปิดกั้นองค์ความรู้ชุดอื่นๆ ในสังคม และทำให้องค์ความรู้ชุดนี้เกิดความชอบธรรม เป็นการตอกย้ำความรู้และสร้างระบอบความจริงให้กับสังคม ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2557: 5)

จุดเน้น	รายละเอียด
1. ความเป็นไทย	1) ลักษณะที่ดีของคนไทย (มารยาทไทย กตัญญูกตเวที เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ) 2) ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณีไทย (การแต่งกาย ภาษา ภูมิปัญญา ประเพณี)
2. รักชาติ ยึดมั่นในศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์	การเห็นคุณค่าและการแสดงออกถึงความรักชาติ ยึดมั่นในศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์
3. ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข	1) การดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตย 2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
4. ความปรองดอง สมานฉันท์	1) การอยู่ร่วมกันในสังคมแห่งความหลากหลาย 2) การจัดการความขัดแย้งและสันติวิธี
5. ความมีวินัยในตนเอง	ซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร อดทน ใฝ่หาความรู้ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ ยอมรับผลที่เกิดจากการกระทำของตนเอง

วาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองไม่ได้ถูกทำให้เป็นเรื่องปกติในการศึกษาขั้นพื้นฐานเท่านั้น หากแต่การศึกษาระดับสูงอย่างการอุดมศึกษา วาทกรรมชุดนี้ยังถูกผลิตซ้ำและกลายเป็นการตอกย้ำการดำรงอยู่ของวาทกรรม เช่น วิชา TU 100 พลเมืองกับความรับผิดชอบต่อสังคม ที่จัดสอนโดยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และวิชา RSU 101 ธรรมาธิปไตย ที่จัดสอนโดยมหาวิทยาลัยรังสิต ทั้ง 2 รายวิชากำหนดให้นักศึกษาทั้งมหาวิทยาลัยต้องผ่านรายวิชานี้ซึ่งถือเป็นรายวิชาพื้นฐานของมหาวิทยาลัย โดยมีรายละเอียดของรายวิชา ดังตารางต่อไปนี้

จากประเด็นต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าวาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ซึ่งมีพื้นฐานสำคัญมาจากวาทกรรมชุดหลักอย่างวาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตย ได้สร้างความจริงโดยอาศัยเทคโนโลยีของอำนาจ (Technology of Power) ที่เข้าไปควบคุมจัดการสร้างความจริง ความจริงที่เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งที่เกิดจากวาทกรรมซึ่งเป็นผลมาจากการอาศัยอำนาจของความรู้เข้าไปทำงานผ่านกฎหมาย หลักสูตร รวมถึงสถาบันการศึกษาต่างๆ จนวาทกรรมชุดนี้กลายเป็นระบอบความจริงที่เป็นวาทกรรมหลัก และยากที่วาทกรรมรองหรือวาทกรรมชุดอื่นๆ จะเข้ามาแทรกแซงหรือช่วงชิง ความเป็นผู้นำในสังคมไทย

การจัดระเบียบของสรรพสิ่งเพื่อสร้างอัตลักษณ์ภายใต้กระบวนการของวาทกรรม

สิ่งสำคัญที่จะเผยให้เห็นการทำงานของวาทกรรมในการจัดระเบียบกับสรรพสิ่ง คือ การทำความเข้าใจการจัดระเบียบของวาทกรรม (Order of Discourse) ซึ่งฟูโกต์ได้อธิบายการทำงานของวาทกรรมไว้ในบทความชื่อ The Order of Discourse ดังนี้ (Foucault, M, 1981: 52-64)

รายวิชา	รายละเอียดของรายวิชา
TU 100 พลเมืองกับความรับผิดชอบต่อสังคม	รายวิชานี้มุ่งหวังให้นักศึกษามีการเรียนรู้หลักการพื้นฐานของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและการปกครองโดยกฎหมาย (The Rule of Law) เข้าใจความหมายของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ฝึกฝนให้นักศึกษาได้พัฒนาตนเองให้เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยใช้วิธีการเรียนรู้โดยลงมือปฏิบัติ (Learning by doing) (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555: 6 และ กองบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556: ออนไลน์)
RSU 101 ธรรมาธิปไตย	รายวิชานี้มุ่งหวังให้นักศึกษามีชีวิตประจำวันกับสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองระบบประชาธิปไตย สิทธิหน้าที่ของพลเมือง ความเสมอภาค เสรีภาพ หลักธรรมาภิบาล คุณธรรม จริยธรรม และจิตสาธารณะ (วิชัย ตันศิริ, 2557: xi และ มหาวิทยาลัยรังสิต, 2557: ออนไลน์)

1) วาทกรรมชุดใดจะมีอำนาจต้องมีปฏิบัติการเพื่อกีดกันวาทกรรมอื่นและห้ามปรามวาทกรรมบางประเภท โดยเห็นว่าวาทกรรมที่มีอำนาจสามารถแบ่งส่วนและปฏิเสธชุดวาทกรรมอื่นออกจากความรู้ที่ถูกทำให้กลายเป็นวาทกรรมที่ผิด

2) วาทกรรมจะมีปฏิบัติการกั้นเขตและควบคุมวาทกรรมอื่น โดยวาทกรรมที่ขึ้นมาเถลิงอำนาจจะมีกลไกการวิจารณ์ชุดวาทกรรมอื่นหรือวาทกรรมเก่าให้หมดความถูกต้อง

3) วาทกรรมจะสามารถตรึงตัวเองอยู่ได้ในสังคมอย่างชอบธรรม ในอดีตจะต้องผ่านพิธีกรรมบางอย่างเพื่อทำให้วาทกรรมเกิดความศักดิ์สิทธิ์น่าเชื่อถือ และในปัจจุบันวาทกรรมต้องผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ทดลองหรือได้รับการยอมรับในการเป็นศาสตร์

หากนำสิ่งที่ฟูโกต์อธิบายมาช่วยวิเคราะห์การทำงานของวาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของไทยสามารถอธิบายได้ว่ากระบวนการพัฒนาทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นกระบวนการทางการเมืองรูปแบบหนึ่งที่มีความแตกต่างกับการเมืองแบบเผด็จการ ไม่ว่าจะเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือคอมมิวนิสต์อย่างสิ้นเชิง ซึ่งวาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตยได้แสดงให้เห็นว่าเป็นระบอบการปกครองที่ทันสมัยที่เคารพกฎหมาย เคารพสิทธิ เคารพเสรีภาพ เคารพความเสมอภาค และเคารพความแตกต่างของบุคคล (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, 2555: 36) ส่วนระบอบการปกครองในรูปแบบอื่นๆ จะเป็นอุปสรรคที่ขวางกั้นการพัฒนาประเทศ และการที่วาทกรรมชุดนี้สามารถตรึงตัวอยู่ได้ในสังคมจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการทางการศึกษาเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและความชอบธรรมให้กับวาทกรรมชุดนี้ และการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจึงกลายเป็นวาทกรรมชุดหนึ่งที่ถูกครอบงำด้วยวาทกรรมชุดใหญ่อย่างวาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งการที่วาทกรรมชุดนี้จะดำรงอยู่ได้ก็ต้องผ่านองค์ความรู้ต่างๆ รวมถึงการใช้กฎหมาย หลักสูตร ตลอดจนถึงครูและบุคลากรทางการศึกษาที่จะเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญในการดำรงรักษาวาทกรรมชุดนี้ให้ดำรงอยู่ในสังคมไทยต่อไป

บทสรุป

วาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตยได้ทำให้เกิดเอกลักษณ์ ความหมายและอำนาจ ซึ่งการที่วาทกรรมชุดนี้สามารถตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และทำให้เป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง จึงทำให้วาทกรรมชุดนี้กลายเป็นวาทกรรมหลักของสังคม ซึ่งวาทกรรมชุดนี้จะทำหน้าที่เก็บกด/ปิดกั้นไม่ให้วาทกรรมชุดอื่นเข้ามามีบทบาทในสังคม และความรุนแรงของวาทกรรมชุดนี้ทำให้เกิดการแสดงออกในรูปของภาคปฏิบัติการของวาทกรรม ซึ่งหมายความถึง วาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

แท้จริงแล้ววาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองไม่ได้มีอิทธิพลต่อการศึกษาในสังคมไทยเท่านั้น หากแต่เป็นวาทกรรมที่มีอิทธิพลครอบงำทั้งโลกเช่นกัน มีการศึกษาวิจัยจากนักวิชาการทุกทวีปมารวมตัวกันและมีการจัดพิมพ์เผยแพร่ไปทั่วโลก โดยมีการสรุปคุณลักษณะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยในศตวรรษที่ 21 ดังนี้ (ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, 2555: 13-14)

1) การเป็นผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา และมีความสามารถที่จะมองเห็นและเข้าใจในสังคมของตนและสังคมโลก เฉกเช่นเป็นสมาชิกของ

สังคมโลก

2) มีความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นและรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและผู้อื่นในบทบาทส่วนตนและต่อสังคม

3) มีความสามารถที่จะเข้าใจ ยอมรับ และอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม

4) มีความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ

5) มีความเต็มใจที่จะแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยท่าทีสันติไม่ใช้ความรุนแรง

6) มีความเต็มใจที่จะเปลี่ยนการใช้ชีวิตและอุปนิสัยการบริโภคเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม

7) มีความสามารถที่จะเข้าใจและปกป้องสิทธิมนุษยชน

8) มีความเต็มใจและมีความสามารถที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นระดับชาติและระดับนานาชาติ

คุณลักษณะทั้ง 8 ประการ มีฐานะเป็นพลเมืองสากล กล่าวคือ เป็นได้ทั้งพลเมืองของประเทศและพลโลก ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานอันแนบเนียนและแยบยลของวาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นวาทกรรมหลัก และยากที่วาทกรรมรองหรือวาทกรรมชุดอื่นๆ จะเข้ามาแทรกแซงและช่วงชิงความเป็นผู้นำ ตราบใดที่สังคมไทยและสังคมโลกยังสร้างความจริงจากสิ่งที่เรียกว่าความรู้ให้เกิดขึ้นผ่านการผลิตซ้ำของวาทกรรมชุดนี้ ตราบนั้นวาทกรรมอุดมการณ์ประชาธิปไตยและวาทกรรมการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองก็จะยังคงอยู่โดยไม่มีวาทกรรมชุดใดสามารถเข้ามาเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับสังคมไทยและสังคมโลกตราบนานเท่านาน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551 ก). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551 ข) *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2557). *แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมือง.* กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.

กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2555). *หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 สาระการพัฒนาสังคม (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2554).* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

กองบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2556). *คำอธิบายรายวิชา.* สืบค้นจาก http://acrd.tu.ac.th/G-ED/TU100.html

คณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์. (2550). *อารยธรรม.* กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2557). *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มติชน.

จรูญศรี มาดิลกโกวิท และคณะ. (2550). *การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย (รายงานการวิจัย).* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

ชนิตา รักษ์พลเมือง. (2527). *การศึกษาเพื่อพัฒนา.* กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริมการผลิตตำรา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). *วาทกรรมการพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: วิภาษา.

ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. (2555). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง.* กรุงเทพมหานคร: สถาบันนโยบายศึกษา.

ธิติมา พิทักษ์ไพรวัน และ สุวิมล รุ่งเจริญ. (2548). *อารยธรรมตะวันตก.* กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2555). *การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง.* กรุงเทพมหานคร: นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

พนารัช ปรีดาภรณ์ และ นเรศน์ วงศ์สุวรรณ. (2552). เศรษฐกิจพอเพียง: การเปิดพื้นที่โดยการวิเคราะห์วาทกรรม. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, 29*(3), 219-236.

มหาวิทยาลัยรังสิต. (2557). *RSU 101 ธรรมาธิปไตย.* ค้นจาก https://sites.google.com/a/rsu.ac.th/rsu101-thrrmathiptiy/

รัฐบาลไทย. (2557). *หัวหน้าคสช. เปิดวิสัยทัศน์ คสช. 9 ยุทธศาสตร์ ตั้งเป้า สร้าง 12 ค่านิยมหลักของคนไทยที่ต้องปลูกฝัง เน้นสร้างความเข้าใจประชาธิปไตยที่ถูกต้อง.* สืบค้นจาก http://www.thaigov.go.th/th/news1/item/84708-id84708.html

วิชัย ตันศิริ. (2557). *ศาสตร์การสอนความเป็นนักประชาธิปไตย.* กรุงเทพมหานคร: สถาบันนโยบายศึกษา.

สถาบันปรีดี พนมยงค์. (2558). *ประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1* ค้นจาก http://www.pridiinstitute.com/autopage/show__page.php?h=11&s__id=19&d__id=19

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545). *ประมวลกฎหมายแม่บททางการศึกษาไทย: จากโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.* กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

ออมสิน จตุพร และอมรรัตน์ วัฒนาธร. (2557). หลักสูตรที่เน้นผลลัพธ์เป็นฐาน: การวิเคราะห์วาทกรรมหลักสูตรโดยใช้กระบวนทัศน์ยุคหลังสมัยใหม่นิยม. *วารสารครุศาสตร์, 42*(4), 171-184.

ภาษาอังกฤษ

Clare, O. (2010). *Key concepts.* Retrieved from http://www.michel-foucault.com/concepts/index.html

Foucault, M (1981). The order of discourse. In R., Young (Ed.) *Untying the text: A Post-Structuralist reader,* (pp. 51-76). Massachusetts: Routledge.

ผู้เขียน

เอกภูมิ เจียมวิทยานุกูล สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
อีเมล: ekapum@gmail.com